

## ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри практичної психології Державного вищого навчального закладу “Донбаський державний педагогічний університет” Елліни Анатоліївни Панасенко на дисертаційну роботу Буценка Антона Володимировича “Становлення та розвиток фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття)”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Орієнтація сучасної системи освіти в Україні на досягнення відповідності стандартам Європи вимагає пошуків оновлення змісту, форм і методів усіх ланок, зокрема й у галузі фізичної культури та спорту. Протягом останніх років прогресує негативна тенденція, яка характеризується погіршенням здоров'я і фізичної підготовленості молоді. Одним з вагомих напрямів вирішення проблеми збереження й зміцнення здоров'я підростаючого покоління є вдумливе осмислення надбань минулого, об'єктивна оцінка історичних реалій, вивчення теоретичних ідей та досвіду фізичного виховання молоді в Україні. Звернення до другої половини ХІХ – початку ХХ ст. детерміновано суттєвими здобутками у творчому підході до фізичного виховання дітей та молоді у цей історичний період.

З огляду на це, дослідження Буценка Антона Володимировича “Становлення та розвиток фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття)” є актуальним, оскільки передбачає виявлення цінних для вітчизняної педагогічної теорії та практики ідей, теорій, технологій, які, за умови актуалізації, сприятимуть оптимізації процесу фізичного виховання в сучасній Україні.

З позицій теоретичних підходів сучасної педагогічної науки в дослідженні визначено понятійно-термінологічний апарат, об'єкт, предмет, його мету, завдання, обґрунтовано методологічні і теоретичні засади, що в сукупності дозволило виконати дисертаційну роботу історико-педагогічного характеру.

Проведений аналіз дисертації дає підставу стверджувати про доцільно й концептуально виправдану структуру дослідження, її логічність і спрямованість

на послідовне розв'язання визначених наукових завдань, кожне з яких відповідає поставленій меті. Глибоке розуміння проблеми дозволило А. В. Буценку відібрати й використати комплекс сучасних наукових методів дослідження, від чого, значною мірою, залежить концептуальна змістовність роботи, а врешті, і її результативність.

На належну оцінку заслуговує робота здобувача з джерельною базою дослідження, що складається із 255 науково-педагогічних джерел. У роботі представлені законодавчі й нормативні акти досліджуваного періоду, звітна документація; матеріали з'їздів, нарад з народної освіти; навчальні плани, програми; дисертації, публікації в періодичних педагогічних виданнях того часу; матеріали фондів державних архівів.

Грунтовне розкриття теоретичних положень дисертації, різноплановий аналіз досвіду організації фізичного виховання молоді на півдні України у другій половині XIX – на початку XX століття дозволили А. В. Буценку здійснити власний внесок у розвиток історико-педагогічної науки, розробивши наукову новизну дослідження. Дисертантом уперше на основі цілісного аналізу виявлено специфіку та основні тенденції становлення та розвитку фізичного виховання на півдні України другої половини XIX – початку XX ст., систематизовано теоретичні ідеї й узагальнено практичний досвід фізичного виховання у цьому регіоні в досліджуваний період; удосконалено підходи до визначення історичних передумов становлення та розвитку фізичного виховання на півдні України другої половини XIX – початку XX ст. у регіональному вимірі; набули подальшого розвитку наукові уявлення про роль діячів і провідних педагогів у розвитку фізичного виховання на півдні України у досліджуваний період. До наукового обігу введено невідомі та маловідомі джерела, фактичний матеріал з історії фізичного виховання та практики його здійснення на півдні України в досліджуваний період.

Вагомим є практичне значення отриманих А. В. Буценком результатів дисертації, що полягає в можливості їх використання вчителями загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл спортивного спрямування,

викладачами вищих закладів освіти, працівниками інститутів післядипломної освіти в лекційних курсах з історії фізичного виховання, історії та теорії фізичної культури, курсах краєзнавства для введення маловідомих матеріалів стосовно історико-етнографічного розвитку південного регіону України досліджуваного часу в контексті важливіших культурно-історичних подій.

Дослідження має широкий спектр апробації у різних регіонах як України, так і за кордоном. Основні результати дослідження висвітлено у 8 одноосібних наукових публікаціях, з них 6 у фахових виданнях, 1 публікація у закордонному виданні, 1 публікація у збірнику, що індексується наукометричними базами.

У подальшому аналізі перейдемо до безпосередньої характеристики змісту матеріалу, представленого у розділах дисертації.

У першому розділі – “Теоретичні основи становлення та розвитку фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття)” автор здійснив ґрунтовний історіографічний аналіз проблеми та аналіз джерельної бази, схарактеризував історичні передумови та обґрунтував періодизацію становлення і розвитку фізичного виховання молоді на півдні України в другій половині XIX – на початку XX століття.

А. В. Буценко аргументовано доводить, і з цим ми погоджуємося, що починаючи з 20-х років XX ст. проблема становлення і розвитку фізичного виховання молоді на півдні України в другій половині XIX – на початку XX століття певною мірою відображена у науково-педагогічних джерелах. Дисертант відзначив, що лише в 70-х роках XX ст. були опубліковані перші роботи з досліджуваної проблеми, з’явилися наукові та краєзнавчі розвідки з історії фізичного виховання на півдні України. За доби незалежності історія вітчизняного спорту й фізичного виховання молоді стала предметом дисертаційних досліджень, в яких розглядалися переважно загальноісторичні, а не педагогічні аспекти становлення і розвитку фізичного виховання на півдні України.

Схвальною є систематизація джерельної бази дослідження, у складі якої А. В. Буценко виділив такі групи джерел: архівні матеріали; опубліковані матеріали офіційного характеру, видані Міністерством народної освіти, царським урядом; актові документи; діловодна документація; статистичні джерела; публікації в періодичних виданнях досліджуваного періоду; роботи радянських педагогів та діячів освіти, присвячені історії фізичного виховання в Російській імперії; історичні та історико-педагогічні праці сучасних авторів. Констатуємо, що сформована сукупність історико-педагогічних джерел є репрезентативною, що дозволило реалізувати мету дисертації.

Доцільно також позитивно оцінити виявлені А. В. Буценком історичні передумови становлення та розвитку фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття), до яких віднесено: традиції фізичного виховання, накопичені в трипільській культурі; практику військово-фізичної підготовки в кочових племенах кіммерійців, скіфів та сарматів; ідеали й практику фізичного виховання молоді в давньогрецьких містах; систему фізичного виховання й організації здорового способу життя в Київській Русі; національні традиції фізичного виховання молоді доби козаччини (XV – XVIII століття); освітню політику Російської імперії кінця XVIII – першої половини XIX століття; виникнення громадсько-педагогічного руху й становлення системи військово-фізичної підготовки в армії та на флоті.

Безумовним здобутком дослідження є виявлена та обґрунтована періодизація становлення і розвитку фізичного виховання молоді на півдні України в другій половині XIX – на початку XX століття. Глибоке розуміння проблеми дисертант виявив у ході науково конкретного формулювання пріоритетних тенденцій становлення і розвитку фізичного виховання молоді на півдні України в другій половині XIX – на початку XX століття, а саме: на першому етапі (60-ті – перша половина 80-х рр. XIX ст.) відбувалось становлення системи фізичного виховання молоді на півдні України. Державні заходи щодо фізичного виховання були переважно стихійними й

хаотичними та мали характер рекомендацій. Активність громадськості й приватних осіб регіону була низькою, відчувалась гостра потреба в створенні матеріально-технічної бази, методичному забезпеченні та кваліфікованих кадрах. На другому етапі (друга половина 80-х – 90-ті рр. XIX ст.) почала формуватися система фізичного виховання в навчальних закладах, державна освітня політика в галузі фізичного виховання молоді стала більш цілеспрямованою й конструктивною, діяльність місцевих органів влади, громадський рух, приватна ініціатива перетворилися в дієвий чинник розвитку фізичного виховання дітей та молоді. Третій етап (1900 – 1917 рр.) відзначився розширенням системи фізичного виховання молоді, яка доповнюється діяльністю спортивних організацій та товариств, їх ролі в популяризації й поширенні спорту серед населення й особливо дітей та молоді.

Уважаємо, що запропоноване А. В. Буценком хронологічне упорядкування провідних тенденцій становлення і розвитку фізичного виховання молоді на півдні України в другій половині XIX – на початку XX століття може бути використане іншими дослідниками для висвітлення різних питань історії освіти в Україні.

У другому розділі дисертації “Аналіз практики фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття)” А. В. Буценко схарактеризував основні напрями, виявив особливості й тенденції розвитку змісту, форм та методів фізичного виховання молоді на півдні України в досліджуваний період.

Слід позитивно оцінити спробу автора систематизувати основні напрями, особливості й тенденції розвитку практики фізичного виховання молоді в досліджуваний період. А. В. Буценко встановив, що першим важливим напрямом було фізичне виховання молоді в навчальному процесі освітніх закладів півдня України в другій половині XIX – на початку XX століття, яке здійснювалось у контексті освітніх та військових реформ і мало на меті загальне оздоровлення учнів та їх підготовку для служби у військах. Другим

важливим напрямом розвитку фізичного виховання молоді на півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст. А. В. Буценко визначив використання різноманітних форм позанавчальної діяльності. Третім напрямом фізичного виховання молоді на півдні України в досліджуваний період став спортивний рух, який сприяв активному залученню молодих людей до занять у різноманітних спортивних об'єднаннях та товариствах.

Про глибину здійсненого А. В. Буценком історико-педагогічного пошуку свідчить аналіз динаміки становлення та розвитку фізичного виховання молоді на півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст. відповідно до кожного з цих напрямів.

На основі дослідженого матеріалу, здобувач робить аргументований висновок про те, що теоретичні узагальнення й практичний досвід фізичного виховання молоді на півдні України в другій половині XIX – на початку XX століття може бути використаний для оптимізації сучасної системи фізичного виховання. По-перше, ми підтримуємо думку про те, що навчальні заклади повинні відігравати провідну роль в організації фізичного виховання, і тому неприйнятною є недооцінка цього напрямку адміністрацією навчальних закладів, неспроможність забезпечити належну матеріально-технічну базу й методичне забезпечення. По-друге, А. В. Буценко цілком виправдано підкреслює важливість використання різноманітних форм позанавчальної роботи, які забезпечують паралельно з навчанням участь молоді в спортивній та оздоровчій діяльності, формують у неї соціальний досвід і психологічну готовність до самостійного вирішення життєвих проблем.

Як позитивну рису дисертації А. В. Буценка варто відзначити головну її думку, яка полягає в тому, що не можна розглядати заняття фізичною культурою й спортом як явище, що заважає навчанню, оскільки це стане перешкодою для гармонійного розвитку особистості.

Глибоке й системне вивчення проблеми надали можливість автору зробити аргументовані висновки до розділів та загальні висновки, які відповідають поставленій меті й найважливішим положенням рецензованого дослідження.

Отже, можна констатувати, що мета дослідження досягнута, автор компетентно аналізує, інтерпретує, узагальнює багатий фактологічний матеріал, що переконливо відображено у публікаціях. Зміст автореферату у повній мірі відображає основні положення дисертаційного дослідження.

У цілому, позитивно оцінюючи роботу А.В. Буценка, все ж вважаємо необхідним зупинитися на деяких зауваженнях і побажаннях.

1. Уважаємо, що актуальність і доцільність досліджуваної проблеми варто було б обґрунтувати з позицій наявних у сучасній педагогічній науці та практиці суперечностей.

2. У підрозділі 1.1 дисертації, розглядаючи історичні передумови становлення та розвитку фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття), поза увагою дисертанта залишилося дослідження питання фізичного виховання молоді у братських школах України.

3. Схвальним здобутком дисертації є представлена А. В. Буценком періодизація становлення та розвитку фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття). Однак визначені критерії періодизації (характер освітніх реформ, державна політика в галузі фізичного виховання дітей та молоді, ініціативність громадськості й приватних осіб у регіоні) не схарактеризовані належним чином.

4. У першому розділі дисертації недостатньо висвітленими залишилися теоретичні основи проблеми фізичного виховання дітей та молоді у працях таких його фундаторів як Є. Дементьев, П. Лесгафт, М. Пирогов, Є. Покровський, К.Ушинський.

5. Уважаємо, що варто було б актуалізувати історико-педагогічну спадщину становлення та розвитку фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття) через розроблення спецкурсу та його упровадження у вищі педагогічні навчальні заклади України.

Висловлені зауваження та побажання істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження і дозволяють зробити такий висновок. Дисертаційна робота А. В. Буценко “Становлення та розвиток фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття)” є завершеним, самостійно виконаним дослідженням. За змістом, науковою новизною і практичною значущістю робота відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій (пунктів 9, 11-14 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567), а її автор, Буценко Антон Володимирович, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,  
доцент, професор кафедри  
практичної психології  
Державного вищого навчального  
закладу „Донбаський державний  
педагогічний університет”



Е. А. Панасенко

Підпис доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри практичної психології Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет” Е. А. Панасенко засвідчую

Нач. відділу кадрів



Є. С. Сілін